

de korcsoporttól függetlenül a festmények stílusa is befolyással volt a címadókra: a valóságú ábrázolásmódú képekkel kapcsolatos feladatok kevesebb nehézséget okoztak számukra, mint az absztrakt művek. A vizsgálat igyekszik arra is rámutatni, hogy milyen készségek és képességek szükségesek a címek megalkotásához, befogadásához és megértéséhez. A címadó intellektuális felkészültsége, lényeglátása, asszociációs képessége, érzékenysége, elmélyültsége, empátiája, humorérzéke, játékosága, vagyis a szellemi tartalmak létrehozásának kreatív képessége elengedhetetlen a jó cím megszületéséhez. E képességek fejleszthetők, így a pedagógiában is ajánlott a címekkel kapcsolatos feladatok végeztetése.

4. Dolgozatom célja az volt, hogy összképet adjak a témával kapcsolatban, mind a címek, mind a befogadók, mind az alkotók szemszögéből. Úgy vélem, dolgozatom révén a névtudomány egy lépéssel közelebb került a műalkotások címeinek megismeréséhez és a benne rejlő további kutatási lehetőségek felismeréséhez. A képzőművészeti címadáson belül csak a festészeti címanyag vizsgálatára szorítkoztam, de meggyőződésem, hogy a többi művészeti ág címadásának vizsgálata és egymással való összevetése további összefüggésekre mutathatna rá. A történeti áttekintést érdemes lenne más (köz)gyűjtemények címanyagán is elvégezni, valamint nemzetközi viszonylatban is vizsgálni, más országok címadásának vizsgálatán keresztül. A téma nemcsak a névtan számára tartogat további kutatási lehetőségeket, hanem a nyelvészet egyéb területei, az irodalomtudomány és a művészettörténet számára is, de szerepe lehet az oktatásban is: a diákok címekkel kapcsolatos készségeinek fejlesztésében, a vizuális kultúra és a szövegértés tananyagában.

SZTRÁKOS ESZTER

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1135-6593>

Budapest

ILLÉS ATTILA, Kétnyelvűség: szociolingvisztikai és kontaktusnyelvészeti aspektusok. Névadás és anyakönyvezés kétnyelvű körülmények között

Selye János Egyetem, Magyar nyelv és irodalom. Komárom, 2016. 189 lap

Témavezető: LISZKA JÓZSEF, VÖRÖS FERENC. Opponensek: BENÓ ATTILA, VÖRÖS OTTÓ,
LŐRINCZ JULIANNA

Védés: 2016. augusztus 30.

1. Bevezetés. Disszertációmban a felvidéki magyar nyelvterület ezredforduló utáni személynévanyagának feldolgozását tűztem ki célul. A dolgozat legfőbb újdonságát az adja, hogy áttekintést nyújt a felvidéki magyarság jelenkori személynévtani arculatáról. Munkám további novumának számít, hogy összevetem a nyelvhatár mellett található települések személynévanyagát a kompakt magyar nyelvterületével.

A magyar–szlovák kétnyelvű környezet hatással van a szlovákiai magyar névválasztásra és névhasználatra. A kétnyelvű személyek gazdagabb névtárból, két vagy több nyelv névkészletéből válogathatnak. Névhazsználatukban a kontaktusjelenségek is megjelennek. A társadalmi környezet, a formális vagy informális kommunikációs helyzet, a kommunikációban részt vevő partnerek befolyásolják az egyik vagy a másik nyelvből származó

személynévformák kiválasztását és használatát. Az idő, tér és társadalom dimenziója fontos szerepet tölt be a személynevek változásában és változatosságában.

A szlovákiai magyarokra az ún. kettős névhasználat a jellemző. A nem hivatalos, azaz informális szintén a szóbeli nyelvhasználatban a névhasználat magyardomináns. Ezzel szemben a hivatalos, azaz formális szintén a szlovák formák használata dominál, de az ezredforduló után a magyarul anyakönyvezett nevek száma is növekvőben van. A személyneveknek etnikai identitásjelölő szerepük van, hiszen egyebeken túl az egyén nyelvi hovatartozására, a névviselő nemzetiségére is utalhatnak.

2. A dolgozat felépítése. Munkám első részében a névtan általános kérdéseivel foglalkozom. Felvázolom a személynevek helyét a nyelvtudományban, valamint az egy- és kételemű nevek keletkezéstörténetét. Ezek után röviden összefoglalom a felvidéki névkutatás múltját és jelenét, számba véve az eddig keletkezett legfontosabb személyneves munkákat. Bepillantást nyújtok a szlovákiai magyarság névválasztását érintő főbb jogszabályokba, Trianontól egészen napjainkig. Majd röviden érintem a kétnyelvűség kérdését is, és a meglévő elméletek és meghatározások segítségével megpróbálok minél átfogóbb képet felvázolni a kérdéssel kapcsolatban. Végül a felvidéki magyarság névhasználatát és névviselését érintő kontaktológiai kérdéseket járom körül, rámutatva az itt élő lakosság személynévanyagában fellelhető szláv/szlovák kontaktushatásokra, amelyek a több száz éves együttélés következményei.

A második fejezetben a vizsgált terület (azaz a Dunaszerdahelyi járás) és a korpusz általános jellemzésére kerül sor a források tükrében. Itt mutatom be a korpusz mennyiségi és minőségi mutatóit. A további fejezetekben a korpusz egyes szeleteinek konkrét elemzésével foglalkozom. Külön ismertetem a család- és utónevek legjellemzőbb vonásait, valamint a keresztnévek nyelvi alkatát a vizsgált nyilvántartások alapján. Részletesebben a magyar, a szlovák és a német motivációjú családnevekkel foglalkozom. Ismertetem gyakoriságukat és elterjedésüket a vizsgált területen.

2.1. Családnévkorpusz. A családnevek vizsgálatát a 2015-ös lakosság-nyilvántartások alapján végeztem. Ezekbe azon személyek neve és személyes adatai kerülnek be, akik az adott településen állandó lakcímmel rendelkeznek. Vizsgálódásaimba a járásban található 67 településből 58-at tudtam bevonni. A korpuszomat 109 790 személynév alkotja. Ez a járás összlakosságának a 94%-át jelenti.

A családnevek elemzését a leggyakoribb húsz családnév bemutatásával kezdtem. Első lépésként a korpuszomban fellelhető nevek gyakoriságát vizsgáltam, és vetettem össze a 2014-es magyarországi adatokkal. A két adatsorban 13 olyan név található, amelyek mind a két gyakorisági listán megtalálhatóak. Ezt követően azokra a családnevekre fókuszáltam, amelyek a Dunaszerdahelyi járás névanyagának húszas listáján szerepelnek, de a jelenkori magyarországi korpuszban kevésbé gyakoriak (*Rigó, Bugár, Végh, Lelkes, Szalai, Csiba, Csölle*).

2.2. Keresztnévkorpusz. Mint ahogy a családnevek esetében, úgy a keresztnévek esetében is hatalmas korpusz állt rendelkezésemre. Az egyszerűbb kezelhetőség érdekében a keresztnévek magyar–szlovák viszonylatban értett neutralitásának, illetve eltéréseinek meghatározásához minden esetben az írásképet vettem alapul. Ezt azért fontos leszögezni,

mert esetenként más eredményt kapnánk, ha a kiejtésre is vagy csak arra figyelnénk (pl. m. *Simon* ~ szlk. *Simon*, de m. *Simon* ~ szlk. *Šimon*; m. *Stefánia* ~ szlk. *Štefánia*).

A kutatópontok, a magyarországi, valamint a szlovákiai gyakorisági listák összevetése arra enged következtetni, hogy a férfinevek tekintetében egyezés mutatható ki a három lista között. Különösen sok az átfedés a Dunaszerdahelyi járás, valamint a magyarországi gyakorisági listák között. Az első tizenben mind a három listán megtalálható a *László, István, József, János, Ferenc* és a *Péter*. Míg a magyarországi és a csallóközi listán a *László ~ Ladislav* név a vezető helyet foglalja el, addig szlovákiai viszonylatban csak a 10. leggyakoribb.

A női nevek listájában nem okoz különösebb meglepetést, hogy mind a magyarországi, mind a szlovákiai, mind pedig a csallóközi listán a *Mária* bizonyult a leggyakoribb névnek. Ez több tényezőre is visszavehető. A név az idősebb női lakosság körében elterjedtebb, és a nagyszámú adat betudható a hagyományörzésnek is. Kutatópontjaim, valamint a két országos gyakorisági lista közös vonásának tekinthető, hogy három nevet leszámítva ugyanaz a hét név található meg rajtuk: *Mária, Erzsébet, Ilona, Katalin, Éva, Anna, Zsuzsanna*. A gyakorisági listák közötti nagyfokú egyezésből következik, hogy azok élén csupán olyan női nevek szerepelnek, amelyek magyar–szlovák viszonylatban vagy ún. metanyelvi párral rendelkeznek, vagy neutrálisnak tekinthetők. Mindkét csoportot zömmel tradicionális, a térségben régtől használatos nevek alkotják.

A keresztnévek anyakönyvezését illetően napjainkban bővebb névlistákból válogathatnak a névadók, ezáltal a névválasztás szabadabb, mint a korábbiakban. A névadók manapság Szlovákiában is egyedi, ritkábban előforduló keresztnévek bejegyzésére törekednek. Gyakorik az idegen hangzású és/vagy helyesírású keresztnévek, ezáltal a bejegyzett keresztnévváltozatok száma is növekszik. Egyre több becenév válik anyakönyvezhető keresztnévvé. Mindezek mellett még elmondható, hogy az utóbbi években újból divattossá kezd válni a szlovákiai magyarok körében a kettős, hármas keresztnévek bejegyzése. A szlovákiai magyar beszélőközösségben ugyanakkor a keresztnévek magyaros formában való anyakönyvezése is növekvőben van.

2.3. Kettős keresztnévek. A vizsgálódásaimba bevont települések közül 56-ban találtam kettős keresztnévet, összesen 1374-et. Az adatok nemek szerinti megoszlása: 702 férfi és 672 női utónév. A vizsgálódásaimba nem vontam be a korpuszban megtalálható huszonegynéhány ázsiai eredetű nevet. Döntésem azzal magyarázható, hogy a magyar névtani szakirodalomban besorolásuk és különböző szempontú feldolgozásuk hiányos.

A szlovákiai magyarság női és férfi kettős keresztnéveiről ugyanaz mondható el. A magyarországi névanyagra – az első és második keresztnévet is beleértve – még mindig a hagyományos névadás a jellemző. Ezzel szemben a szlovákiai magyarok körében a hagyományos nevek – martirologiumi nevek – háttérbe szorulnak, helyüket a metanyelvi névpárok, valamint a magyar–szlovák viszonylatban magyar etnikai szimbólumnak számító nevek veszik át.

3. Az értekezés főbb eredményei. Dolgozatomban a szlovákiai, azon belül is a csallóközi családnévállomány jelenkori adatbázisa alapján készült névföldrajzi térképlapok felhasználásával arra kerestem a magyarázatot, hogy a különféle lexikális és morfoszemantikai típusok téri tagozódása alapján miféle térbeli kapcsolódási pontok mutathatók ki a magyarországi és a szlovákiai névállomány között. A középpontba állított szlovák (*-szk'y*) és

német (*-inger, -hoffer, -mann*) névképzők jelenkori rétege mellett a magyarban fellelhető hasonló vagy azonos funkciójú párjaikra is felhívtam a figyelmet. Ezek, valamint a fentiek alapján összességében több tanulság is levonható. Elsősorban az, hogy a családnevek két vagy három időszelétének összevetése – ezalatt értem VÖRÖS FERENC 1720-as történeti és 2009-es jelenkori korpuszának, valamint a csallóközi adattárnak az összevetését – kellő alapot teremt olyasféle extralingvális következtetésekre is, amelyek többek között a történészeknek, a kisebbségkutatóknak és más szakembereknek a saját szakterületükön is újabb összefüggések feltárását teszik lehetővé. A fentebb említetteken túl disszertációmban elsőként a kevésbé gyakori csallóközi családnevek nyelv- és névföldrajzi feldolgozására is kísérletet tettem. Ezek után egy fonetikai jelenséget mutattam be. A *Bogár ~ Bugár* téri tagozódása alapján próbáltam rámutatni a két változat térbeliségére. A lexikális típus(ok) mellett egyéb jelenségtérképekkel is foglalkoztam. Itt elsősorban a fent említett szláv/szlovák és német névképzőket vizsgáltam.

Dolgozatomban azzal a problémával is szembesülnöm kellett, hogy a magyar nyelv- és névterület északi peremén élő magyarság körében – a földrajzi helyzetéből adódóan – nagyszámú szláv/szlovák családnév található. Ezt a lehetőséget felismerve a lehetőségeim határain belül igyekeztem tanulmányozni egyes jelenségeket. A különféle, e helyütt nem részletezhető nehézségek ellenére, úgy gondolom, több hozadéka is volt a szláv/szlovák családnevek elemzésének. Mindenekelőtt az, hogy a *-szky* képző térképlapjaival sikerült párhuzamba állítani a hasonló funkciójú szláv/szlovák és magyar családnévanyagot, valamint sikerült feltárni azokat a mennyiségi és minőségi mutatókat, amelyek kutatópontjaimat e téren jellemzik.

4. Befejezés. Disszertációm tágabb értelemben adalék kíván lenni a hungarológiai kutatásokhoz is: igyekszik hozzájárulni ahhoz, hogy a Felvidéken élő magyar nyelvközösség problémáit jobban megérthessük, és realisabban ítélhessük meg az itt zajló név-életteni folyamatokat.

ILLÉS ATTILA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1409-344X>

Révai Miklós Gimnázium és Kollégium, Győr

BERNADETTE GEBHARDT, Cuius regio, eius nomen? Personennamenpolitik im mehrsprachigen Ungarn am Beispiel des Matrikelgesetzes 1894 [Cuius regio, eius nomen? Személynévpolitika a többnyelvű Magyarországon az 1894. évi anyakönyvi törvény példája alapján]

Pécsi Tudományegyetem, Alkalmazott nyelvtudomány. Pécs, 2015. 277 lap
Témavezetők: SZÉPE GYÖRGY, GERNER ZSUZSANNA. Opponensek: SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ, GERSTNER KÁROLY
Védés: 2016. október 17.

1. Bevezetés és problémafelvetés. „Cuius regio, eius nomen” – e szállóigével a szakirodalom leginkább a magyar földrajzi neveket tiltó, kigondolt neologizmusokat előíró és használó névpolitikai gyakorlatot jellemzi a szomszédos országok vonatkozásában.